

MODERN HIEROGLIF EMLÉK EGY MÚZEUMI MŰHELYBŐL

„Örökkévalóságot adok számodra az égben.”

Dr. Réthy László (Szarvas, 1851 – Arad, 1914), numizmatikus, etnográfus, az MTA levelező tagja 32 éven át szolgálta a magyar tudomány ügyét a Magyar Nemzeti Múzeumban. Különös, kettős életű személyiség volt, tudományos tevékenysége mellett Löwy Árpád néven humoros, pajzán verseket is szerzett. (A BUDAPEST 2013 áprilisi számában írtunk róla részletesen.)

Löwy versei reneszánszukat élik, az elmúlt években újabb és újabb kiadásokban jelentek meg. Numizmatikai főművét, a *Corpus nummorum Hungariae* (Magyar egyetemes éremtár) két kötetét – mely a mai napig a gyűjtők és a hivatásos numizmatikusok alapvető kézikönyve – többször is kiadták. A Magyar Numizmatikai Társulat 1976-ban jutalomérmét alapított tiszteletére a numizmatika tudományát kiemelkedően művelők kitüntetésére. Szobrai vigyázzák a Társulat tanácstermét.

Réthy egyetemi tanulmányai befejezése után alig harmincévesen, 1881 márciusában került a pezsgő életű Budapestre, a Magyar Nemzeti Múzeum Érem és Régiség Osztályára díjnoknak. A liberális kávéházi környezetben bontakozott ki semmin meg nem botránkozó, sajátos erotikus, obszcén és humoros költészete, s alakult ki a költő jellegzetes egyénisége is.

A társadalmi érintkezés színtere számára elsősorban a kávéház volt. A márványasztaloknál jártak össze a legendás asztaltársaságok, versei is itt találtak halás közönségre. Kiterjedt baráti köre elsősorban a kollégáiból verbuválódott.

A jelentősebb személyes ünnepeket, főleg a kerek születésnapokat mindig méltón megülték. Adatunk van Réthy ötvenéves születésnapjának megünnepléséről is. Erre az alkalomra készült egy néhány oldalas „újság”, a Lőwicclapp (megjelenik minden ötven évben).

A Mahler–Réthy sztélé

Réthy pályájának és költészetének kutatásában áttörést jelentett, hogy megismerhettük vejének távoli rokonát, dr. Uray Máriát. Ő ma is abban a budapesti lakásban él, ahol Réthy lánya, majd unokája lakott, s ahol szerencsésen fennmaradt néhány fontos dokumentum, köztük az az egyiptomi stílusú emléktábla, azaz sztélé, amelyről cikkünk szól. Valószínűleg 1911-ben, Réthy nagy gaudiummal ünnepelt 60. születésnapjára készült. (Kortársai, barátai közül többen – Kozma Andor, Jászai-Horváth Elemér, Endrődi Sándor, Szávay Gyula stb. – verset is írtak az alkalomra.)

A 12,5 × 18 cm méretű márványlapra ismeretlen technikával (feltehetően tussal) elsősorban egyiptomi írásjeleket (hieroglifákat) és képi motívumokat rajzoltak. A hieroglifákból álló szöveg és az egyiptomi jelképrendszer ismerete nélkül keveset érthetünk belőle. Ezért kapcsolódott be a sztélé értelmezésébe és ismertetésébe az ókori Egyiptom hivatott ismerője, Gaboda Péter, a Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteményének egyiptológus-történésze.

A sztélé alkotói

Az általunk is használt latin írásjelekkel mindössze három név van feltüntetve: dr. Mahler, Passuth és Molnár.

Az első bizonyosan dr. Mahler Ede (1857–1945). Nem tartozott Réthy szűk baráti köréhez, de évtizedes munkatársi kapcsolat fűzte őket össze.

Mahler Ede (1910),
Magyar Zsidó Levéltár

Az utolsó magyar polihisztornak is nevezett Mahler orientalista, csillagász, természettudós, régész, egyiptológus, az ELTE egyiptológia tanszékének alapítója, az MTA levelező tagja volt. 1899-ben kezdte meg működését a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti osztályán, s egészen 1910 végéig, egyetemi tanári kinevezéséig dolgozott itt. Réthy nagyra becsülte kollégáját: „Kuzsinszky s Mahler énnem ideálok/ S Hampel styl-jában gyöngyöket talállok...” – írja Mit szeretek? c. versében.

Réthy korának nagy formátumú tudósaitól nem állt messze a mosoly, a jókedv, a játék. A sztélé is a modernkori hieroglif írástudó játszadozása az óegyiptomi hiedelemvilággal, jelképrendszerekkel és írásjelekkel. Ötlete, motívumainak kiválasztása, szimbolikájának (és poénjainak) kitalálása csak egy egyiptológus fejéből pattanhatott ki: nyilván Mahler tervezte, s adta meg kollégájának az ábrázolásokra vonatkozó elképzeléseit és a hieroglifák rajzait.

A második név a Réthy hivatali főnökének, Hampel Józsefnek dolgozó legendás régészeti leletrajzoló, Passuth Ödön takarja. Bevonása elengedhetetlen volt a sztélé rajzainak elkészítésébe.

Passuth Ödön (1860–1925) az ungvári tanítóképzőben kezdte, majd a budapesti Mintarajziskolában végezte tanulmányait. Rajztanárként tevékenykedett Budapesten. Különböző folyóiratok számára tudományos művekhez készített tollrajzokat. A magyar régészek központi lapjának, az *Archeológiai Értesítő*nek alig van ebben az időben kötetje, amelyben ne jelent volna meg számos rajza vagy rajzos táblája. Több régészeti monográfiát is illusztrált, nevét elsősorban Hampel József monumentális anyagközlő munkái őrzik, amelyeket még ma is gyakran forgatnak forrásként a hazai és külföldi szakemberek.

Legnehezebbnek a Molnár név azonosítása tűnt. De Löwy saját részre 1913 végén összeállított hatalmas versgyűjteményében felbukkan egy ígéretesnek látszó személy: Molnár Viktor, a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának laboránsa. Okkal feltehető, hogy őt takarja a sztélén lévő név. Réthy tisztelettel vette körül kollégáját, munkásságának negyvenéves jubileumára verssel köszöntötte:

Molnár Victor, a múzeumi régiségtár laboránsának üdv!

*40 éves szolgálata jubileumára
1905. április 8.*

Írta: dr. Löwy Árpád

*Kedves társak, muzeisták,
Kik ma itt egybegyűltetek,
Szívem kellős közepéből
Üdvözöllek én titeket!*

*– Tudjátok meg, hogy ez este
Nem közönséges alkalom,
S hogy minden dib-dáb dologért
Nem szólal meg az én dalom!*

*Nem bizony, csak akkor, hogyha
Érdemes rá, akiért szól!*

*– Szól ma! – s beszél a Múzeum
Egy érdemes munkásáról!*

*Munkása a Múzeumnak,
A szó igaz értelmében!
Munkássága előttünk áll,
Mindnyájunknak példaképpen!*

*Nincs párja a szorgalomban:
Igazi hangya Ő, a ki
Még a kutyaszarból is a
Gyöngyöt tudja kikaparni!*

A sztélé elkészítéséhez nem volt elég Passuth rajztudása. Minden bizonnyal szükség volt „a gyöngyöt kikaparó” Molnár szaktudására is. A márványlap felülete alapozva van, erre került a rajz, s valószínűleg egy lakkréteg is borítja. Az évszázados emlék teljesen ép, nem mutatkoznak rajta az enyészet, kopás, fakulás jelei.

A vers keltezése is tanúskodik arról, hogy Molnár Viktor hosszú évekig együtt dolgozott

Molnár Viktor,
Weinwurm Antal felvétele,
Vasárnapi Ujság 1912.
szeptember 22.

a Nemzeti Múzeumban Mahlerrel, Passuthtal és Réthyvel. 1864-ben került a múzeumhoz, laboránsként fontos szerepe volt a leletek restaurálásában, kémiai elemzésében. 1873-ban kitanulta a gipszöntés és a gipszszobrászat technikáját is. 1918-ban hunyt el.

1912-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter a múzeum igazgatójának előterjesztésére jutalomban részesítette. Az indoklás szerint Molnár 47 éven át „ernyedetlen, példás szorgalommal” szolgálta az Intézetet, s „előrehaladott kora ellenére ott még ma is a legszorgalmasabb és legmunkabíróbb emberek egyike”. Ekkor készült róla az itt látható fotó.

A sztélé szövege és jelképrendszere

A sztélé hagyományos, klasszikus egyiptomi hieroglifákkal kódolt szövegeinek és képi motívumainak értelmezését Gaboda Péter végezte el.

A tartalom hordozója egy tipikus felül lekerekített sztélé (készítésekor még nem tudták, de orommezéjének görbülete feltehetően a Nappályát szimbolizálta). A sztélé tagolása is a szokásos sémákat követi. Fenn, az orommezőben az égi szféra, az ég és föld között pedig az áldozatbemutató interakció-

ja zajlik az égi szférát képviselő istenség és a földön élő áldozatbemutató között.

Az égi szférát képviselő felső orommezőbe a találékony Mahler Réthy/Löwy Janus-arcúságát kifejező egyiptomi motívumot választott, a *szívmérlegelést*.

A Halottak Könyve erről szóló, 125. fejezetét kísérő, sírképeken gyakran visszaköszönő eredeti ábrázolásokon a mérlegelés a túlvilági bíróság előtt zajlik, ahol is a mérleg egyik serpenyőjében a halott szíve, a másikban az igazságot, világrendet szimbolizáló toll kap helyet. A szív az egyiptomiak számára a gondolkodás, az érzelem központja, s ha az igazsággal szemben alul marad, a halott nem kap bebocsáttatást a túlvilágra, így a megsemmisülés vár rá.

A jelenetet Mahler úgy aktualizálta, hogy a mérleg serpenyőibe Réthy/Löwy kétfajta munkásságát helyezte. Az egyikbe „Dr Löwy költeményei”, vagyis a pajzán költészet került, a másikba a numizmatika: Corpus num[m]orum [Hungariae] című műve. Mahler ezzel azt fejezte ki, hogy Réthy tudományos munkáit azonos értékűnek tartja költeményeivel.

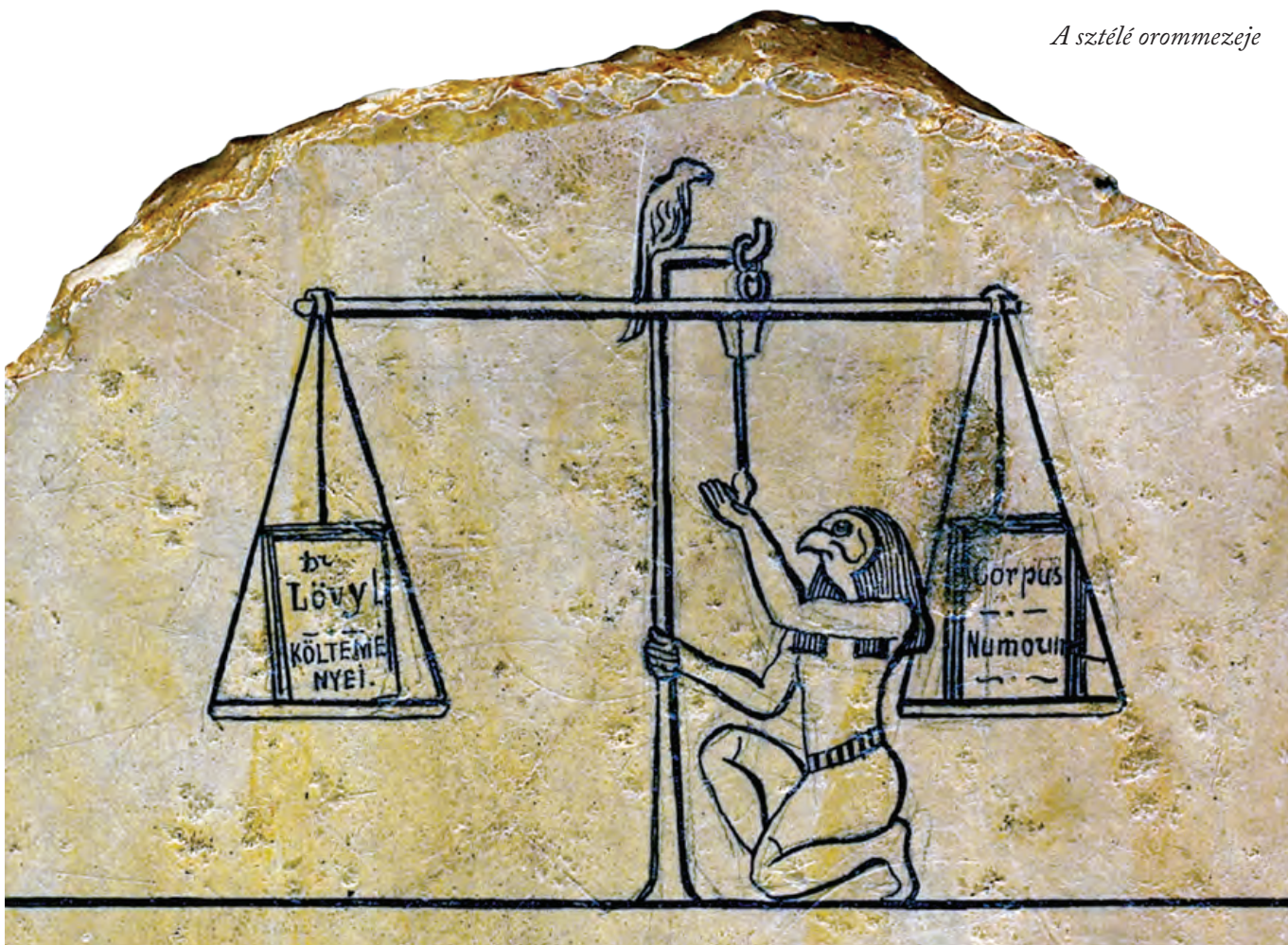
A mérleg mellett általában vagy a sakálféjű Anubisz (túlvilági, túlvilágra vezető isten) szokott segídezni, vagy a hol íbiszként, hol

páviánként elképzelt varázserejű Thot isten, de előfordul Hórusz sólyomisten is, aki apja, Ozirisz örököséeként, annak meggyilkolása után lépett a helyébe. A rendet visszaállító sólyomfejű Hórusz itt a mérőönt tartva mint egy hitelesíti (vagy ha mégis hija lenne egy kicsit, egyensúlyba hozza) a mérleget.

A mérleg nyelvén ülő madár talányos. Egyiptomi „mércevel” két madáralak jöhet szóba a mérlegelésnél segítendő: Hórusz (sólyom), Thot (íbisz). Mahler valószínűleg nem ezekre gondolt, s az is lehet, hogy elképzelése „kétfenekű”, kettős megoldást tartogatott. Abból kiindulva, hogy a nehezen meghatározható madár nagy faroktollakkal ékes, ez Mahler részéről talán egy bújtatott csipelődő utalás a pajzán versek hatodik X-be lépő írójának a „sokat akar a szarka, de nem bírja a farka” közismert szólásra. Ugyanakkor, mint majd alább látjuk, a sztélé másik fontos alakja, főszereplője Nephthys istennő, akinek állat alakú ábrázolásai között előfordul a kánya. Talán ilyen formában került fel az orommezőbe, a mérlegelést felügyelve.

A nagy faroktollú madárjelkép értelmezését a továbbiakban az olvasókra bizzuk, különösen, ha dús a fantáziájuk.

A sztélé orommezéje

Az áldozatbemutatás keretét alkotó kozmikus szimbólumok

A sztélé fő jelenetét alkotó áldozatbemutatást különféle, kozmikus jelentésű szimbólumok határolják, és töltik ki.

Az Ég hieroglifa (a), amelynek „testében” az ötágú csillagok kaptak helyet, szélein kétoldalt egy-egy csücsökben végződve támaszkodik a stabilitást, tartósságot szimbolizáló ún. uasz-jogarokra (ld. az alsó képen az alakok háta mögött látható jogarok), a tulajdonképpeni tartóoszlopokra.

Az ég (a) és a föld (b) közti köztes térben foglalt helyet, repül át a szárnyas napkorong (c).

Az áldozatbemutatás „aktusa”

Az áldozatot maga Löwy mutatja be, legzetes malaclopó köpönyegében, cvikkerrel, szájában az elmaradhatatlan szivarral. Az egészalakos rajz merőben új, eredeti, egyik ismert Löwy-ábrázolás másolatának sem tekinthető.

A figura kilétét felfedik a feliratok is: mind latin betűvel (a karja alatt), mind pedig az ún. (királyi) névgyűrűbe foglalt hieroglifákkal a feje felett.

Löwy – oeuvre-jéhez méltón – két kör alakú tálcán két ejakuláló férfi nemi szervet áldoz. (Megjegyezzük, hogy az egyiptomi

írásban van ejakuláló falloszt ábrázoló hieroglif jel.)

Kérdés, vajon van-e külön jelentősége a kettes számnak, vagy csak nem akart üres egyik kézzel az istennő elé állni, s ezért mindkét tálcára került az adományból.

Az áldozás tényét fejezi ki a tálcák alatti függőleges feliratoszlop, megnevezve az áldozat tárgyát: „Adatik két (vagy kétszer) fallosz az ő szeretettjének, adassék neki élet.” Az adományozó hímnemben van megjelölve, az adományt kapó pedig nőnemben.

Az áldozatot fogadja: Nephthys (görögös névalak) istenasszony, aki a fején lévő névhieroglifáival határozható meg.

Kézenfekvő, hogy az áldozat természeténél fogva egy nőnemű istennőt kellett ábrázolni fogadóként (amely nemnek Löwy nagy hódolója volt). Az istennők közül talán azért esett Mahler választása Nephthysre, mert az Ég/Túlvilág és a Vég istennőjeként, miközben az elmúlásra figyelmeztetett, részben már a jövőbeli túlvilági lét biztosítékait is nyújthatta. De kikacsintva szerepet játszhatott, hogy éppen Nephthys kapcsán egy félrelépést is rebesgetett az egyiptomi mitológia.

A kapott adományokért cserébe az istennő viszonyos ígéretét tartalmazza az ő arca előtt látható két függőleges feliratoszlop. A bal oldalon: „Mondás Nephthys, a Nyugat (Túlvilág) úrnője által.” A jobb oldalon: „Örökkévalóságot adok számodra az égben.”

A sztélé jelenetmezőin kívül (ld. a hátsó borítón a teljes sztélé ábrázoló képet), kétoldalt egy-egy függőleges sorból derül ki, hogy Löwy kitől kapta ezt az ajándékot, és milyen kapcsolat volt köztük.

A sztélé bal oldalán lévő függőleges felirat: „Adatik egyetlen nagy barátod, dr. Mahler megemlékezéseként.” (A dr. Mahler név csak latin betűkkel van feltüntetve.) A sztélé jobb oldalán lévő függőleges felirat: „Amit Passuth és Molnár készített.” (A Passuth és Molnár nevek latin betűkkel és hieroglif átírásban is szerepelnek.)

Az írás szerzőit örömmel töltötte el, hogy a szerencsés körülmények között egy évszázadon át lappangott, véletlenül napvilágra került érdekes „lelet” keletkezésének körülményeit, értelmezését megoszthatták az olvasóközönséggel.

Legyen ez az írás tisztelgés a kollegiális barátságunk tanújelét adó budapesti múzeumi műhely valamennyi tagja: a megajándékozott tudós és költő dr. Réthy László, a sztélé adományozója, dr. Mahler Ede egyiptológus, valamint az ajándék létrehozatalában segédkező Passuth Ödön grafikus és Molnár Viktor múzeumi laboráns emléke előtt is.